

života ili su u potpunosti zapustili vjeru. Zadaća je pastoralnih djelatnika da iskoriste ovu prigodu te da u zaručnicima ponovno probude vjeru izlažući im osnovne zasade kršćanstva, osobito o dostojanstvu sakramenta ženidbe. No, ako i nakon toga njihova vjera ostane na istome stupnju, valja imati na umu da je ženidba »sakrament zbilje koji postoji već u redu stvaranja, on je bračni ugovor kojega je 'u početku' ustanovio Stvoritelj. Prema tome, odluka muškarca i žene, odluka da neopozivim bračnim pristankom čitav svoj život vežu nerazdruživom ljubavlju i bezuvjetnom vjernošću, zapravo uključuje, pa i onda kada to nije sasvim svjesno, stav duboke poslušnosti Božjoj volji, što nužno traži njegovu milost«.²⁰⁰ Valja, dalje, imati na umu da »su ti zaručnici, snagom svoga krštenja, stvarno ucijepljeni u zaručnički savez Krista s Crkvom te da su s ispravnom nakanom prihvatali Božji naum o ženidbi, pa, prema tome, barem uključno, oni pristaju na ono što Crkva kani činiti kada slavi ženidbu«.²⁰¹ No, kada postane očito da zaručnici izričito odbacuju ono što Crkva naučava o naravi ženidbe, kao što su npr. njezina jednost, nerazrješivost i usmjerenost prema rađanju djece, pastoralni radnici, posavjetovavši se, u slučaju dvojbe, s drugim župnicima i s mjesnim biskupom, trebaju odbiti crkveno vjenčanje, obzirno pojasnivši zaručnicima da u tome slučaju ženidbeno slavlje »ne prijeći Crkva, nego oni sami«.²⁰²

Pastoral bračnih drugova i obitelji

Važnost posliježenidbenog pastoralra

50. Po svojoj naravi bračni su drugovi pozvani na trajni rast u sakramentalnoj milosti i, zajedno sa svojom djecom, na razvoj svih dimenzija 'kućne Crkve'. Za kršćanske bračne drugove i njihovu djecu to je Duhom nadahnuti poziv na hod koji se ucijepljuje u hodočašće cijele Crkve prema ostvarenju kraljevstva Božjeg. Razumljive su stoga odgovornost i zadaća Crkve da prate bračne drugove i obitelji 'korak po korak' na putu sazrijevanja »do mjere uzrasta punine Kristove« (Ef 4, 13) u potpunom trostvenom zajedništvu kuće Očeve.²⁰³ Pri tom svaka biskupija uzima u obzir već po-

²⁰⁰ FC, 68.

²⁰¹ Usp. *isto*.

²⁰² Usp. *isto*.

²⁰³ Usp. FC, 65.

stojeće oblike rada s obiteljima, vrednuje svoja dosadašnja pozitivna iskustva, određuje prioritete i planira daljnji sustavni rad.

Ciljevi poslježenidbenog pastoralra. Osnovni cilj poslježenidbenog pastoralra jest pomoć bračnim drugovima i obiteljima da rastu u kvaliteti vlastite *ljubavi*. Naime, »kao što bez ljubavi obitelj nije zajedništvo osoba, tako bez ljubavi obitelj ne može živjeti, rasti niti se usavršavati kao zajednica osoba«.²⁰⁴ Štoviše, ta je ljubav od Boga: »ženidba krštenika postaje stvarni simbol novog i vječnog saveza, zapečaćena u Kristovoj krvi. Duh, što ga Gospodin izljeva, daje im novo srce te muža i ženu čine sposobnima da se ljube, kao što nas je Krist ljubio«.²⁰⁵ Nadalje, cilj pastoralnoga djelovanja Crkve jest i skrb oko svekolikog napretka bračnog i obiteljskog *zajedništva*: »Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju pruža kršćanskim supruzima dar novog zajedništva, zajedništva koje je živa i stvarna slika onoga sasvim osobitog jedinstva koje nevidljivu Crkvu čini otajstvenim Kristovim tijelom«.²⁰⁶ Napokon, Crkva se također mora posebno truditi da mlade obitelji odgoji da »odgovorno žive svoju bračnu ljubav s obzirom na njezine zahtjeve zajedništva i služenja životu kao i da usklade prisnost obiteljskog života s odgovornom zadaćom koju svi imaju u izgradnji Crkve i ljudskog društva. Kada dođu djeca i bračni par postane u punom i posebnom smislu riječi obitelj, Crkva nek i dalje bude uz roditelje te im pomaže da prihvate svoju djecu i vole ih kao dar primljen od Gospodina života: neka rado preuzme napor da im služi u njihovu ljudskom i kršćanskom rastu«.²⁰⁷

Sadržaji poslježenidbenog pastoralra. U svojem redovitom pastoralu Crkva smatra prvotnim upravo pastoral obitelji. Osnovni sadržaj obiteljskog pastoralra jest pomoć supruzima i obiteljima da razvijaju svijest o tome da su brak i obitelj za njih posebni Božji poziv i posebno Božje poslanje u svijetu i u Crkvi, te da oni, svjedočeći vjernost evanđelju u stanju u kojem se nalaze, izgrađuju civilizaciju ljubavi i tako pridonose rastu kraljevstva Božjega. Bračni i obiteljski život jest poziv i zvanje u Crkvi i u svijetu, poziv i zvanje kojim supruzi i cijele obitelji svjedoče Krista uskrsloga prema Gospodinovo riječi: »Vi ste tomu svjedoci« (Lk 24, 48; usp. Dj 1, 8).

²⁰⁴ FC, 18.

²⁰⁵ FC, 13.

²⁰⁶ FC, 19.

²⁰⁷ FC, 69.

Odgovornost za poslijeznidbeni pastoral. Zadaća je Crkve skrbiti se za svekolik boljitet braka i obitelji. Naime, i brak i obitelj živo su tkivo tijela Crkve i ljudskoga društva. Briga za brak i obitelj stoga, naravno, neće biti samo zadaća biskupa, prezbitera, đakona, redovnika i redovnica, nego i svih članova Crkve, a na osobit način kršćanskih bračnih drugova. Količko Crkva, naime, u svojem djelovanju pruža bračnim drugovima i obiteljima toliko onda može pred njih stavljati i određene zadatke i zahtjeve. U toj istoj mjeri može očekivati i njihovo ostvarivanje. Jer, čovjek sa svim svojim radostima i nadama, tjeskobama i žalostima jest briga Crkve.²⁰⁸ Stoga »svaka mjesna Crkva, posebno svaka župna zajednica, mora postati svjesna milosti i odgovornosti što je primila od Gospodina s obzirom na promicanje pastoralna obitelji. Svaki oblik organskog pastoralala, nalazio se na bilo kojoj razini, nikada ne može zaobići pastoral obitelji«.²⁰⁹

Pastoral mladih brakova i obitelji

51. Osobita briga u pastoralu obitelji mora biti posvećena upravo mladim brakovima i obiteljima »koje su, suočene s novim vrednotama i novim odgovornostima, sve više izložene, pogotovo u prvima godinama braka, možebitnim teškoćama, što proizlaze iz prilagođavanja zajedničkom životu ili iz rađanja djece«.²¹⁰ Naime, dok je donekle zaživjela svijest o važnosti pastoralne skrbi u pripravi mladih na brak i važnosti priprave na samo slavlje vjenčanja, bitno je manja svijest o važnosti sustavne pastoralne brige o mlađom bračnom paru i mlađoj obitelji u prvima godinama njihova života. Zapostavljanje toga područja pastoralnoga djelovanja može dovesti do toga da se oni, zaokupljeni svojim poteškoćama i zatvoreni u krug vlastitih brigova koje im donosi novi i posve drukčiji način života, čak počnu udaljavati od Crkve.

Život mlađoga bračnog para u prvima je godinama obilježen (a) početkom zajedničkog života i potrebom međusobnog usklađivanja, (b) složenošću i teškoćama usklađivanja bračnog iskustva i (c) rađanjem djece i iskustvom roditeljstva. K tomu, mlađi je bračni par često zaokupljen brigom oko vlastitoga stana i posla, kao i materijalnim brigama. Uza sve to,

²⁰⁸ Usp. GS, 1; RH, 14.

²⁰⁹ FC, 70; usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, KS, Zagreb, 1972., 20; KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, KS – Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb, 2000., 172–176.

²¹⁰ FC, 69.

ostaje onaj temeljni problem početka zajedničkog života: mladi se supruzi tek počinju privikavati jedno na drugo, uočavajući razlike u značaju, u navikama, potrebama i željama. Da bi se, dakle, uskladio njihov zajednički život i da bi se u što većoj mjeri supruzi prilagodili jedno drugom, i to kao muž i žena i roditelji zajedničke djece, potrebno je mnogo ljubavi, strpljivosti, Božje milosti i pomoći onih koji ih okružuju. Stoga se može dogoditi da – suočeni s tim stvarnim i posve određenim problemima – mladi supruzi počnu osjećati kako im se smanjuje početno oduševljenje. Koliko su ti procesi zahtjevni i snažni te koliko je potrebna crkvena i društvena pomoć mladom braku i obitelji, za sebe govori već i sama činjenica da se veći dio rastava događa upravo u prvima godinama braka.²¹¹

Zbog svega toga potrebno je da poglavito župna zajednica prihvati tatkve bračne parove i obitelji, da ih prati te da im pomaže na početku njihova zajedničkog života. Kao prvo potrebno je mlade obitelji *pronaći i prihvati*, što znači da bi u župnoj zajednici trebali postojati posebni sadržaji i oblici rada s mladim obiteljima. Za te bi bračne parove to bilo 'mistagoško' razdoblje poniranja u slavljenou otajstvo koje ih povezuje te susreti dijalog-a, molitve i promišljanja nadahnutog tim otajstvom. Mladi će bračni druge u tom razdoblju biti uvođeni u *načelo jedinstva* i razmišljati nad njim. Naime, slavljen sakramenta ženidbe oni počinju rasti u dubokom duhovnom i tjelesnom jedinstvu, koje nipošto ne smije ugroziti jedinstvenost, posebnost i slobodu svake osobe. I u pastoralnim aktivnostima potrebno je poštovati posebnost svakoga bračnoga para i svake osobe.

Kršćanski bračni parovi, koji su već prije prošli kroz ta iskustva, mogu svojom otvorenosću i svojom zauzetošću pomoći mladim bračnim parovima u nadilaženju gore navedenih teškoća s obzirom na međusobno uskladivanje, harmoniziranje bračnog zajedništva te s obzirom na (ne)otvorenost za dar života, odgovorno roditeljstvo, uzvišenost i ljepotu majčinstva i očinstva. U Hrvatskoj je danas na poseban način ugrožena upravo roditeljska dimenzija braka. I kršćanski zauzeti parovi i župna zajednica mogu i moraju ozbiljnije pridonijeti toj roditeljskoj dimenziji današnjih brakova uspostavljajući redovitu skrb zajednice s prikladnim pastoralnim i sadržajnim programima, koji uključuju znakove solidarnosti, infrastrukturnu potporu (dječje jaslice i vrtići, savjetovališta). Kršćanska zajednica tako stvara osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti u mladom bračnom paru.

²¹¹ Usp. IV. poglavje ovog Direktorija, br. 3: Smanjivanje broja brakova i povećanje broja rastava braka.

Pastoralni djelatnici u župi²¹² trebaju osobno i po župnim strukturama uočavati novoprdošle i doseljene obitelji, posebno mlade, i s njima nastojati uspostaviti kontakt. Za mlade bračne parove bit će veoma korisne duhovne obnove, bračni vikendi, molitveni susreti ili općenito duhovni programi koji mogu biti vezani i uz određene duhovne udruge i pokrete.

Posebno su važna i katolička obiteljska savjetovališta u kojima, među ostalim, mladi supruzi mogu informirati o prirodnom načinu planiranja zčeća. U isto vrijeme ta savjetovališta, naravno, moraju biti na usluzi svim bračnim parovima u trenucima njihovih posebnih teškoća ili kriza.

Osobito prikladan i veoma koristan način obiteljskog pastoralra jesu pretkrnsni susreti. Naime, Crkva izričito traži da i roditelji i kumovi budu dostačno poučeni o smislu i značenju sakramenta krsta.²¹³ No, pretkrnsni susreti za roditelje i kumove posebno su pogodna prigoda da se bolje upozna mlada obitelj, njihove radosti i brige. Prigoda je to za ljudski susret i za poticaj na dosljednije življenje kršćanske vjere. U tim su trenucima mladi roditelji otvoreni za svaku dobru riječ, za svaki plemenit poticaj, a sakrament na koji se pripravljaju može biti poseban trenutak prolaska Božje milosti. Upravo zbog toga neka župnik sa svojim pastoralnim suradnicima njeguje i razvija ovakve pretkrnsne susrete. U tom smislu mogu biti veoma korisni zajednički susreti više obitelji koje se pripravljaju na krštenje svoje djece, kao i susreti sa zauzetijim kršćanskim supruzima koji im mogu biti na poticaj. Toj pastoralnoj ponudi pripadaju i susreti s roditeljima u pojedinim fazama rasta njihove djece, u sklopu priprave na ostale sakramente kršćanske inicijacije, obiteljski susreti ili seminari i drugi oblici redovitih i prigodnih susreta. Kao osobni susret svećenika s obitelji valja vrednovati i u nas uobičajeni božićni, odnosno bogojavljenjski blagoslov obitelji te bi ga u tom smislu valjalo postavljati i razvijati.

Pastoralna skrb za brak i obitelj u vremenu rađanja i odgoja djece

U službi života

52. U promicanju kulture života Crkva želi podsjetiti supružnike da je njihova bračna zajednica zapravo zajednica ljubavi u kojoj oni – koji više nisu dvoje, nego jedno tijelo – trebaju biti otvoreni prema životu. Naime,

²¹² Usp. ŽK, 111–112.

²¹³ Usp. ZKP, kan. 851, 2.

prava narav bračne ljubavi otkriva nam se ponajviše ako je gledamo u njezinu vrhovnom izvoru – Bogu, koji je ljubav. Stoga, uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, supružnici teže za takvim zajedništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom u rađanju i odgajanju novih života. Njihovo posebno sjedinjavanje i prenošenje života vlastiti su zadaci bračne svetosti.²¹⁴ U tom svjetlu jasno nam se pokazuju obilježja i narav same bračne ljubavi koja je ljudska, posve mašnja, vjerna, isključiva i plodna ljubav.²¹⁵ Njihova je ljubav, naime, nužno plodna, baš kao što je i Bog plodan u svojoj stvoriteljskoj ljubavi u kojoj je stvorio svijet i čovjeka. »Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i odgoj potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja.«²¹⁶ Stoga supružnici trebaju biti utvrđeni glede neprocjenjive vrijednosti i bogatstva ljudskog života, treba im pomoći kako bi se potrudili od svoje obitelji načiniti svetište života. U ljudskom očinstvu i majčinstvu Bog Stvoritelj nazočan je drukčije nego u ikojem drugom rađanju na zemlji.²¹⁷

Otvorenost prema životu podrazumijeva odgovorno roditeljstvo. U toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, što treba smatrati njihovim svojstvenim poslanjem, supružnici znaju da su suradnici stvoriteljske ljubavi trojedinoga Boga i na neki način njezini tumači. »Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim poštovanjem prema Bogu; sporazumno će zajedničkim nastojanjem stvoriti ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, na kraju, računa o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve.«²¹⁸ U konačnici, supružnici će taj sud, kada i koliko će djece rađati, donijeti pred Bogom, svjesni da u načinu svojeg postupanja ne mogu postupati samovoljno, nego su uvijek obvezni slijediti svoju savjest koju treba uskladiti s Božjim zakonom u ispravnom redoslijedu vrednota.²¹⁹ Pri tome moraju voditi ra-

²¹⁴ Usp. FC, 56.

²¹⁵ Usp. HV, 9.

²¹⁶ GS, 50.

²¹⁷ Usp. Pob, 9.

²¹⁸ GS, 50.

²¹⁹ Usp. HV, 10.

čuna o neraskidivoj vezi između dvojakoga smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Naime, Crkva uči da je potrebno da svaki bračni čin mora ostati po sebi usmijeren na prenošenje ljudskoga života.²²⁰ Pri tome Crkva i dalje smatra da je jedini prihvatljivi način planiranja začeća upravo prirodni način planiranja, kojim se ne narušava iskonski naum Božji o čovjeku, i koji u cijelosti zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi, kao i svoju usmijerenost prema zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan. U tome je smislu, naravno, potrebno dostatno poučiti kršćanske supružnike da bi se u radosti i ljubavi mogli služiti rečenim prirodnim planiranjem začeća, što je, među ostalim, zadaća svekolikoga obiteljskog pastoralra preko obiteljskih savjetovališta, obiteljskih susreta, prigodnih tečajeva itd.

Nadalje, Crkva je uvijek naučavala unutrašnju zloču sprječavanja začeća, što znači svakoga bračnog čina koji se namjerno čini besplodnim. »Sprečavanje začeća teško se protivi bračnoj čistoći, protivno je dobru prenošenju života (bračnoj plodnosti), i uzajamnom darivanju bračnih drugova (bračnom sjedinjenju), povređuje pravu ljubav i nijeće vrhovnu ulogu u prenošenju ljudskog života.«²²¹ Stoga, kada supružnici traže pomoć u kontracepciji, dijele dva temeljna značenja koja je Bog upisao u biće muškarca i žene i u dinamizam njihova spolnog zajedništva te se oni »ponašaju kao 'suci' Božjeg nauma te 'manipuliraju' i ponizuju ljudsku spolnost, a s njome, svoju vlastitu osobu i osobu svoga bračnog druga, kwareći vrijednost njihovog 'posvemašnjeg' darivanja«.²²²

Crkva želi radosno naviještati da je ljudski život najveći i najčudesniji Božji dar, jer čovjek nije rođen samo od puti nego i od Duha, što znači da – jednom rođen po tijelu i preporođen u Duhu – živi kroz svu vječnost. Stoga, koliko god se čovječanstvo trudilo oko svekolikog napretka i društvenog života i životnih uvjeta, Crkva vrednotu života želi promicati kao naj-

²²⁰ Usp. HV, 11. 12.

²²¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Priručnik za ispovjednike*, str. 19.

²²² FC, 32. Ipak, »uvijek važi načelo, također kada je riječ o bračnoj čistoći, po kojem je bolje ostaviti pokornika u dobroj vjeri u slučaju zablude zbog subjektivno nesavladivog neznanja, kada se predviđa da pokornik, premda je usmijeren živjeti u okviru vjerskog života, ne bi promijenio svoje ponašanje, nego bi čak počeo formalno grijesiti« (PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, *Priručnik za ispovjednike*, str. 26). No, i u tim slučajevima potrebno je nastojati, s pomoću molitve, što više približiti crkveni nauk i potaknuti vjernike na oblikovanje savjesti prema crkvenom nauku. Ipak ovo se pravilo ne može primijeniti na slučajeve kada se primjenjuju sredstva s pobačajnim učinkom. Usp. EV, 74.

veći Božji dar. Ona, naime, »živo vjeruje da je ljudski život, pa i kad je slabšan i mučan, uvijek veličanstven dar Božje dobrote«.²²³ Ljudski je život nešto sveto, budući da od samoga svojeg početka zahtijeva stvaralački Božji zahvat.²²⁴ Naime, kada se iz bračnoga sjedinjenja rađa novi čovjek, »on donosi sa sobom na svijet novu jedinstvenu sliku i sličnost samog Boga: u biologiju rađanja upisano je rodoslovje osobe«.²²⁵ Zato se Crkva osjeća pozvanom da promiče i brani ljudski život na svaki način, i to ljudski život u bilo kojem obliku i stadiju. Zbog toga Crkva odbacuje i osuđuje pobačaj i sterilizaciju kao čine izravno protivne Božjem naumu i dostojsanstvu života. Ona to odbacuje i osuđuje pogotovo kada ih promiču, provode ili podržavaju društvene institucije ili državne vlasti.²²⁶

U službi odgoja: dijete je dar, zato je odgoj poslanje i radost

53. Po sebi se razumije da Božji dar roditeljstva uključuje i bitnu i nena-domjestivu ulogu roditelja u odgoju vlastite djece. Za roditelje je to bitno, izvorno, neotuđivo i nezamjenjivo pravo. Odgojno pravo i dužnost za roditelje je bitno, jer je ono povezano s prenošenjem života. Ono je zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoji između roditelja i djece izvorno i prвobитно pravo roditelja; nešto u čemu ih se ne može zamijeniti i što im se ne smije otuditi.²²⁷

Budući da je obiteljska zajednica prirodno mjesto za odgoj djece, temeljno joj je počelo majčinska i očinska *ljubav*. Ona je izvor iz kojega istječu raznoliki plodovi kao što su blagost, postojanost, dobrota, služenje, nesebičnost, duh žrtve i sl.²²⁸ Sve to pogoduje »punom osobnom i društvenom razvoju djece«.²²⁹

Samodarivanje roditelja djeći. Svaki je život vrijedan i najveće žrtve. Ulog u život i za život najvrjedniji je oblik svekolikog odricanja. Kroz iskustvo samodarivanja u bračnoj zajednici muž i žena bivaju sposobni da-

²²³ FC, 30.

²²⁴ Usp. EV, 44.

²²⁵ Pob, 9.

²²⁶ Usp. EV, 74.

²²⁷ Usp. FC, 36.

²²⁸ Usp. FC, 36.

²²⁹ GE, 3.

rovati se i svojoj djeci u samozatajnoj ljubavi. Po sebi je onda razumljivo da nikakav napor za roditelje nije pretežak za dobrobit vlastitoga braka i obitelji. Naprotiv, u ozračju bračne ljubavi – koja je slika unutartrojstvene ljubavi te ljubavi kojom Krist ljubi Crkvu – rađanje i odgoj djece uz velike žrtve i napore u isto su vrijeme još mnogo više dar i radost. Stoga Crkva vrednuje i cijeni ovaj dar ljubavi koju kršćanski supruzi ulažu u vlastitu obitelj.

Pastoralna skrb Crkve vrednuje, prati i pomaže. Crkva vrednuje naучavajući i promičući prave vrijednosti obiteljskog i bračnog života, a *asistira i pomaže* kroz različite institucije. U tome smislu ona još više treba razvijati svoju djelatnost i to na različite načine: organizirati permanentni rad s bračnim parovima i obiteljima (različiti oblici bračnih i obiteljskih susreta), ustrojiti i podupirati različite pokrete i udruge kršćanskih obitelji, osnivati – samostalno ili u suradnji s građanskim društvom – bračna i obiteljska savjetovališta, zajedno s društvenim institucijama sudjelovati u odgoju djece i mladih (vrtići, škole, domovi za djecu i mlađe i sl.), surađivati s građanskim društvom na dobrobit braka i obitelji te osnivanjem i vođenjem vjerskih vrtića i škola, kao »delegirani odgojitelj« pomagati roditeljima u odgoju djece.

Starosni brak

54. Supruzi starije dobi u Crkvi i u društvu izvrsni su svjedoci bračne vjernosti i plodnosti bračne ljubavi. Stoga su oni dragocjeni dar vlastitoj obitelji, ali i crkvenoj zajednici. Iskustvo njihova kršćanskoga bračnog i obiteljskog života može također biti veoma korisno u bračnom i obiteljskom pastoralu. Stoga Crkva potiče svoje vjernike da općenito cijene važnost i ulogu starijih osoba.²³⁰ »Život starijih osoba pomaže nam da osvijetlimo ljestvicu ljudskih vrednota; on pokazuje neprekidnost naraštaja i čudesan je dokaz međuvisnosti Božjeg naroda. Starije osobe često imaju karizmu da prevladaju prepreke među naraštajima prije nego što one postanu nesavladive.«²³¹

U starosnom braku na osobit način do izražaja dolazi zrela, požrtvovna, nesebična i vjerna ljubav, u kojoj supružnici »pružaju jedno drugome

²³⁰ PSO, 13.

²³¹ IVAN PAVAO II., *Govor sudionicima »International Forum on Active Aging«*, 5 (5. rujna 1980.), u: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 2 (1980.), 539.

pomoć i službu« te doživljavaju puni »smisao svog jedinstva i iz dana ga u dan sve više produbljuju«.²³² Veličina, nježnost i dubina istinske ljubavi očituju se osobito u vjernom služenju bračnom drugu u danima njegove bolesti i nemoći.

Svakako da treba upozoravati i djecu na njihove obveze prema starim roditeljima, osobito u slučaju njihove bolesti. Kada je pak u pitanju zajednički život roditelja i njihove oženjene, odnosno udane djece, važno je sačuvati samostalnost mladoga braka tako da roditelji ne budu smetnja skladnom razvoju braka njihove djece.

Stoga je odnos mlađih, ali i cijele kršćanske zajednice prema supružima u poodmakloj dobi pokazatelj njihove vlastite ljudske i kršćanske zrelosti. U tome se smislu treba očitovati i skrb Crkve (tj. župne zajednice).

U pastoralnoj skrbi za starosni brak treba, uz ostale, uvrstiti i ove teme: (ne)uspjelost vlastitoga braka, (ne)uspjelost u odgoju i vjerskom odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, kvaliteta komunikacije u starijoj dobi, osmišljavanje starosne dobi, načini uspostavljanja dobre komunikacije s djecom i unucima.

Udovištvo

55. Skrb obitelji i Crkve treba usmjeriti posebno prema onim osobama koje u udovištvu proživljavaju posebni križ. Valja razlikovati udovištvo u starijoj životnoj dobi od udovištva u mlađoj životnoj dobi supružnika. Pogotovo u prvim danima udovištva bit će dragocjena i pomoć i potpora ne samo vlastite obitelji nego i susjednih. Takvim je osobama, naime, s jedne strane, potrebna posebna pažnja, briga i ljubav njihove obitelji i Crkve, a, s druge strane, i njihova obitelj te Crkva mogu se uvelike koristiti njihovim iskustvom i doprinosom u izgradnji zajedništva. U pastoralnoj skrbi za udovištvo treba, imajući u vidu je li riječ o udovištvu u mlađoj ili u starijoj životnoj dobi, među ostalim, uvrstiti ove teme: vrednovanje vlastitoga braka i odnosa prema umrlom supružniku te prema njegovoj rodbini, kritički osrvat na opći i vjerski odgoj vlastite djece, preuzimanje zadaća koje je nosio umrli supružnik u obiteljskom životu i u odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, načini uspostavljanja dobre komunikacije s djecom, nova ženidba ...

²³² Usp. GS, 48.

Obitelji u teškoćama

56. Neke obitelji žive u okolnostima gdje su doista pozvane na poseban način svednevice nositi svoj križ. To su obitelji bez djece, obitelji s djecom s teškoćama u razvoju, obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju, obitelji pogodene bolešcu nekog od svojih članova i 'krnje' obitelji.

Obitelji bez djece. Supruzi koji ne mogu imati djece na osobit način proživljavaju kušnju noseći svednevice ne laki križ bračne neplovnosti. Za njih je također važna pomoć Crkve jer oni, u pravilu, više potrebuju za duhovnim sadržajima i poticajima. Kršćanska im zajednica treba otvarati vidokrug drugih oblika plodnosti. Ta se plodnost, s jedne strane, očituje u neprestanom nastojanju oko vlastite bračne ljubavi, a, s druge strane, ta se duhovna plodnost očituje u ljubavi prema svakom čovjeku. Naime, »svaki čin prave ljubavi prema čovjeku svjedoči o duhovnoj plodnosti obitelji i nju usavršava, jer to je poslušnost dubokom unutarnjem dinamizmu ljubavi kao sebedarju drugima«.²³³

U tome su smislu obitelji bez djece pozvane svoju ljubav proširiti izvan rodbinskih odnosa i time svjedočiti otvorenost unutarstrojstvene ljubavi koja zahvaća svakoga čovjeka. Rast i dozrijevanje u Božjoj ljubavi može se očitovati u posvojenju djece, u svakovrsnim djelima ljubavi, u sudjelovanju u vjerskom i kršćanskem odgoju mlađih, u pomaganju obitelji s teškoćama itd. Jednom riječju, takve je supruge potrebno poticati na veće zauzimanje za obitelj na društvenom i crkvenom polju.

Obitelji s djecom s teškoćama u razvoju. U posebnoj se situaciji nalaze obitelji s djecom ili osobama s posebnim potrebama. U takvim, posebnim slučajevima moguće je da društvena i crkvena zajednica ne pokažu dovoljno sluha i razumijevanja za potrebe takvih obitelji, ili da se same te obitelji zatvore u sebe. Neke od tih obitelji, osobito one bez snažnije vjere, jako su pogodene 'teretom' hendikepa svoje djece. Tek postupno dolaze do spoznaje da je ovakvo dijete u biti dar i da im prihvaćanjem toga dara donosi životnu mudrost i radost života. Neprihvaćanje djeteta s teškoćama u razvoju dodatno opterećuje i partnerske odnose muža i žene, te cijelokupni obiteljski život. Nerijetko dolazi do međusobnog optuživanja te do opterećenja i rodbinskih odnosa. Kad se roditelji s djecom s teškoćama u razvoju stide pokazati s djecom u javnosti. Pate, jer primjećuju da vršnjaci ne

²³³ FC, 41.

prihvaćaju njihovu djecu. Takve su obitelji opterećene i većim materijalnim teškoćama, jer njihova djeca iziskuju veća materijalna sredstva. Zbog materijalnih teškoća mnoga su takva djeca primorana nakon osnovne škole ostati kod kuće, jer im roditelji ne mogu priuštiti daljnje obrazovanje i osposobljavanje koje bi im omogućilo dostačniji život. Brinu se i o budućnosti svoje djece nakon vlastite smrti.

Potrebno je imati u vidu i svu kompleksnost i različitost takvih situacija: slijepi, malovidni, (gluho)njemci, mentalno retardirani, osobe s tjelesnim oštećenjem, osobe s posttraumatskim sindromom, i drugi. Valja imati na umu da se u takvima posebnim situacijama nalazi čak oko 10% stanovništva. Sve to zahtijeva da kršćanska zajednica ozbiljno shvati potrebe takvih obitelji te da im pomogne na njima prilagođeni način. Na tom planu crkveno je djelovanje do sada, nažalost, bilo više simbolično nego stvarno. Valja istodobno istaknuti organiziranim i hvalevrijedan rad društvenih institucija koje se službeno skrbe za takve osobe i obitelji. Istodobno, ako igdje, crkvene zajednice u svojem redovitom djelovanju mogu i moraju očitovati svoju dijakonalnu dimenziju, onda je to upravo u odnosu prema takvima obiteljima i osobama u svojoj sredini.

Crkvena bi zajednica na različitim svojim razinama trebala ustrojiti posebne strukture i angažirati profesionalno i volonterski osobe za skrb o takvima osobama i obiteljima. Uz prikupljanje relevantnih podataka, potrebno je uspostaviti kontakte s društvenim institucijama koje se skrbe o takvima osobama i promicati komplementarne oblike rada. I crkvena će zajednica morati izdvojiti potrebno osoblje te ga posebno stručno formirati za različite oblike evandeoskog navještaja i rada s takvima osobama.

Obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju. Neke obitelji posebno trpe jer imaju djecu s poremećajima u ponašanju. To mogu biti problemi s drogom, s nasilničkim ponašanjem, skitnjom ili posvemašnjim izbjegavanjem odgovornosti. U ovakvima je slučajevima prevencija osobito važna. I društvo (svojim školskim i odgojnim sustavom) i Crkva (svojom pastoralnom zauzetošću) trebaju pomoći djeci i mladima (pa i tamo gdje roditelji zakažu) da rastu u ozračju ljubavi, dobrote, ljudske i kršćanske solidarnosti. Tu su osobito važni školski vjerouauk, župna kateheza, rad sa skupinama mlađih u župi itd. Nadalje, kada se susretne s takvima oblicima ponašanja mlađih osoba, Crkva može uvelike pomoći u nadvladavanju spomenutih teškoća u suradnji s mjerodavnim društvenim tijelima i uz pomoć kršćanskih dragovoljaca u različitim crkvenim i društvenim ustanovama kao što su domovi, bolnice ili 'komune' za takve osobe. Ne treba, naime, zabo-

raviti da djelovanje Crkve treba biti osobito nazočno ondje gdje su najveće potrebe i gdje se možda drugi rado ne zauzimaju.

Obitelji s bolesnim članom. Nerijetko nailazimo i na obitelji u kojima je netko od članova pogoden na duže ili kraće vrijeme, izljječivom ili neizljječivom bolešću. Posve je razumljivo da kršćanska zajednica pomaže, s jedne strane, bolesniku a, s druge, duhovno odgaja i učvršćuje one koji su opterećeni tom bolešću. Pomoći, a često i solidarnost u povećanim materijalnim potrebama uzrokovanim troškovima liječenja, župna je zajednica pozvana pružati osobito obiteljima koje su pogodene teškom i dugotrajnom bolešću nekoga od svojih članova.

'Krnje' obitelji. Posebno bolni mogu biti slučajevi kad je jedan bračni drug ne svojom voljom ostavljen te živi sam ili s djecom. I takve 'krnje' obitelji potrebuju pozornost, skrb i potporu žive kršćanske zajednice.

Izazovi biogenetskog inženjeringu i s njime povezana pitanja

57. U novije vrijeme sve veći izazov ljudskom životu nameću dostignuća biogenetičkog inženjerstva, jer različitim postupcima čovjek danas može zahvaćati u procesu razvoja ne samo da bi pomogao nego i da njima manipulira. Crkva cijeni dostignuća suvremene znanosti ako su čovjekovo pomagalo u promicanju njegova cjelovitog razvoja i za opću korist ljudskog napretka. No znanost i tehnika također zahtijevaju po svojem unutrašnjem smislu bezuvjetno poštivanje temeljnih mjerila čudorednosti, posebice s obzirom na ljudski život i njegove početke. Ti su kriteriji: poštivanje, obrana i promicanje čovjeka, ponajviše njegovoga temeljnog prava na život, te njegovog dostojanstva kao osobe obdarene duhovnom dušom.²³⁴

U tom smislu različite tehnike umjetne oplodnje, koje izgledaju kao da se stavljuju na službu životu i koje se nemalo puta prakticiraju s tom nakanom, zapravo otvaraju vrata novim napadima na život. Osim toga što tajne tehnike rađanje odvajaju od konteksta potpuno ljudskoga bračnog čina, one bilježe i visok postotak neuspjeha. Problematično je i to što redovito »biva proizveden veći broj zametaka od potrebnog za unošenje u krilo žene i ti takozvani 'prekobrojni zamaci' bivaju zatim ugušeni za istraživanja koja pod izgovorom znanstvenog ili liječničkog napretka ustvari svode ljudski život na jednostavan 'biološki materijal' s kojim se može slobodno

²³⁴ Usp. DnV, Uvod.

raspolagati«.²³⁵ Stoga Crkva smatra nedopuštenim svaki oblik umjetne oplodnje,²³⁶ kloniranja, eksperimentiranje na živim ljudskim zamecima, osim ako je terapijske naravi i ako se predviđa da im to neće naškoditi, proizvodnju i iskorištavanje matičnih stanica ljudskog zametka, zaledivanje zametaka, pokušaje zahvaćanja u kromosomsku ili genetičku baštinu u svrhu proizvodnje ljudskih bića selekcioniranih prema spolu ili drugim unaprijed određenim svojstvima itd.²³⁷ Postupci prenatalne dijagnoze dopušteni su ako se provode zbog otkrivanja eventualnih lijekova potrebnih još nerođenom djetetu, ali postaju nedopušteni ako su prilika da se predloži ili izvrši pobačaj.

Crkva razumije naravnu želju supružnika da žele imati dijete. Ipak, 'pravo na dijete', u strogom smislu, bilo bi suprotno dostojanstvu i naravi braka. Dijete, naime, nije nešto što se duguje i ne može se promatrati kao predmet vlasništva: dijete je dar, najdragocjeniji i najnezasluženiji dar braka i živo svjedočanstvo uzajamnog darivanja njegovih roditelja. Stoga dijete ima pravo biti plod specifičnog čina bračne ljubavi svojih roditelja i ima pravo biti poštivano kao osoba od časa svojega začeća.²³⁸

Brakovi u teškoćama i neregularnim situacijama

Osnovni kriteriji i prosudbe: vjernost Bogu i vjernost čovjeku

58. Ostajući vjerna načelu utjelovljenja, Bogu koji ulazi u svu ljudsku stvarnost i koji na sebe preuzima posljedice grijeha, Crkva, poput Krista, trazi izgubljenog i preopterećenog čovjeka te ga vodi na put spasenja.

Konkretan čovjek – put Crkve. Pastoralni djelatnici trebaju osobe s teškoćama u braku i osobe u neregularnim bračno-obiteljskim situacijama prihvati s razumijevanjem i Kristovom ljubavlju te empatijskim pristupom. Naстојe upoznati njihovu stvarnu situaciju tako da mogu razlikovati o kakvoj je teškoći ili neregularnosti riječ, koji su joj uzroci i posljedice,²³⁹ ne da bi se dao konačni sud, nego da bi se takve osobe osjećale bolje prihvaćenima,

²³⁵ EV, 14.

²³⁶ Usp. DnV, II.

²³⁷ Usp. DnV, I.

²³⁸ Usp. DnV, II. 8.

²³⁹ Usp. FC, 81.